Akarken Susan Xoşan Çayı

İçimdeki yokluğunda hem çok varsın hem de çok yoksun. İyi ki bende varsın.

NURAY ASLAN-UHL

Hikâyenin göğünü, Fadime annemin göğsünü yormadan nasıl yazacağımı bilemiyorum. Yaralarının annemin özeti olduğunu söylerken kelimeler sanki bir taşın üstüne baş koyuyor. Bu hikâyenin bir ucu doğduğum Varto'ya, bir ucu yaşadığımız Berlin'e dayanır; iki ucuysa annemin kalbinde iliklenir. Onun yüzünde, dilsizliğinde, yarım kalmış yaraları gördüğüm, onun ise benim yüzümde, edamda babamı bulduğu yerde başlar hikâyemiz.

Evimizin duvarlarına sinen sıcaklığı, yuva kokusunu anneme borçluyuz. Öyleyse hep birlikte köy evimize dönelim. Minderin baş köşesine sessizce oturup harflerini arayan cümlelerin saçılmış hecelerini tek tek tamamlamaktan başka çaremiz yok. Bizde insan, doğduğu yere değil, geride bıraktıklarına benzerdi. Kamer Dede'min Xoşan Çayı kıyısındaki iki göz barınağı penceresiz ve tek kapılıydı. Işığını ve nefesini *"locun"* denen bacadan alırdı. Bacadan sarkan su yılanları bize masal anlatırdı. Korku değil, komşuluk getirirlerdi. Kim kimin evini sahiplenirdi bilinmezdi ama onlardan korkmadığımı biliyordum. Yılanlar *"su"* dilini bilir, evin diline eşlik ederlerdi. Onlarla sessiz bir anlaşmamız vardı; biz yuvalarına taş atmaz, onlar beşiğin gölgesine sokulmazdı.

Xoşan'ın su yılanları geceleri suyun tülünü omuzlarına alıp gelir, bacadan içeri bir ninni gibi süzülürdü. Gövdesi ıslak bir cümle, gözleri bir noktaydı. Annem, *"Her canın gölgesi kendine aittir."* derdi. Biz eşiğe bir avuç su döker, kalanını çiçeklerin payına bırakırdık. Karıncalar yolunu bulur, serçeler kırıntıya konar, yılanlar kokumuzu tanırdı. Kırlangıçlar tavan kirişlerine yuva örer, süt sağılırken ineklerin buğusu pencereyi dantel gibi işlerdi. Kurtların uzağa asılmış ulumaları geceyi dengede tutar, ağustosböcekleri sobanın yanı başında yaz gecelerini uzatırdı.

Yılanlar dere kıvrımlarına saklanan sırları bize getirir, su akarken susar, susarken anlatırdı; biz de lokmamızı böldüğümüz gibi korkumuzu bölüşürdük. Bazen gecikmiş bir rüzgâr bacayı yoklar, yılanlar saç örgüsü gibi sarkar, sonra geri çekilirdi. Onların gidişi bir noktalı virgül, kalışı üç noktaydı. Irmak hiç yaşlanmadan akardı. İnsanların kabuk bağlayan dertlerini sırtlanır, koşarcasına uzaklara taşırdı. Dert ise kıyılarımıza tutunur, köklerimize inerdi. Geceleri üstümüze örttüğümüz yorgan, sırtımızdaki dertleri unutturacak kadar ağır ama şifasızdı.

Evimizin duvarları yaz kış rutubet tutardı. Çıplak toprak zemin kilimsizdi. Aynı delik lastik ayakkabıyı, aynı çamaşırı giyer, aynı günün içinden geçerdik. Güneşi görmek için dağlara tırmanırdık. Sabahın serinliğinde çiy kekik yapraklarının ucunda birikir, ezilen yaprakların yağı parmaklarımıza sinerdi. Kız çocuklarıydık. Eteğimizin ucu taşlara takılır, yine de geri dönmezdik. Dağda gökyüzü evimizin damıydı; rüzgâr saçlarımızın arasına dolanırken kahkahalarımız vadiden yükselen keçi çıngıraklarına karışırdı.

Kekiği kökünden sökmezdik. Her demetten bir tutam keser, kökü dağda bırakırdık. Arılar yanımızdan geçerken önlerinden çekilir, tırtılların üstünden adımımızı aşırır, karıncanın sıraya dizili sabrını bozmazdık. Avuçlarımıza sinen kekik kokusu bizimle tandır başına döner, ninem o demetleri gölgede kurutur, kışın ayran çorbasına yazı saklardı. Dağlar bizim asıl evimizdi. Tek göz barınağın duvarlarına sığmayan yanımız orada rahat nefes alırdı. Kayaların sırtı sıcakken çıplak ayaklarımızla basar, ufka uzanan patikada nereye vardığını düşünmeden yürürdük.

Kekik saplarını saçlarımızdan çözdüğümüz ince kurdelelerle bağlar, birini eve, birini komşuya, birini de dağa bırakırdık. Akşamüstü dağdan inerken mavi gök yavaş yavaş mora evrilir, biz kollarımızda kekik bağlarıyla köye dönerdik. Eteğimizin cebinden yayılan koku, kapının önünde bizi karşılayan sessiz hayvan kalabalığına karışırdı. Dağdan dönüp avluya girdiğimizde nefesimiz kısalır, eşiği geçince rüzgâr kesilir, kadınlara düşen pay küçük lokmalara bölünürdü; saçlarımıza sinen kekik kokusu bir süre daha bizimle kalsa da Fadime annemin çocukluğu o avluda erkenden bitmişti.

"Üç kadınla evli" sözü avlunun üstünde gölge gibi uzardı; tırpan sallarken sarı başağı gözleriyle okşayan, iki metrelik gölgesini toprağa diken Kamer dedemin üçüncü eşi, ondan yaşça çok küçük ve gönülsüz Zeliha ninemdi. Saçımıza sinen kekik kokusu Zeliha ninenin çocuk sesine tutunur, o ses geceleri içimizde uzun bir iç çekişe dönüşürdü. Sonradan anladım; o topraklarda *"doğal"* sayılan, Zeliha ninem gibi kızların henüz çocukken kendilerinden çok yaşlı erkeklerle evlendirilmesiydi. Mutsuzluk ve art arda doğumlar bedenlerine çöker, Anadolu kadınlarımızı daha genç yaşlarında şekilsiz gövdelere dönüştürürdü. Zeliha ninem, dört gözle beklenen üç oğul ile iki kız doğurdu; *"onlar ermişler muradına"* demek ona nasip olmadı. Annemin hikâyesi ise büsbütün yokuş; adım başı taş, adım başı sessizlik.

Çay bizde işi bırakıp dinlenmenin elçisidir. Şekeri küçük parçalara böler, çayı kıtlama içerdik. Dilimiz şekerlenmez, tadı çok uzaktan gelir, zor kış günlerini düşünürdük. *"Şimdiki zaman"* yokmuş gibi, *"gelecek"*te yaşardı insanlar. Evde konuşulan dil ile dışarıda mecburen taşınan dil birbirini sevmezdi; kapıyı çekip sokağa çıktığımızda biri ağzımızda susardı.

19 Ağustos 1966, saat 14.22'de Fadime annem tandırın başındaydı. Hamur bezini toplamaya fırsat kalmadan taş avlu ayaklarının altından çekildi; kül, un ve toz köyün üstüne çökerken ne evlerin kapısı seçiliyordu ne insanla-